

HRVATSKI PLANINAR

GLASILO HRVATSKOG PLANINARSKOG DRUŠTVA U ZAGREBU.

Br. 2.

U Zagrebu 1925. god.

Godište XXI.

D^R. Radivoj Simonović.

DR Miroslav Hirtz:

Zagreb.

U kolu naših zaslužnih planinara zapada dra R. Simonovića jedno od prvih mjesta.¹

Istina, kad se čuje ime dr. Simonović, čovjek u prvom redu pomišlja na lijepo planinarske slike, remek djela fotografskoga umjetnika, ali Simonović nije samo slikar umjetnik, on je i planinar svoje vrste, dostojan da posluži kao uzor sadašnjoj i budućoj generaciji planinara.

Nema tomu davno, što smo čuli njegovu živu i zanosnu riječ o idealnom uživanju na planinama i o planinarstvu, kako ga on shvaća i kakvo ono po njegovu mišljenju treba da bude. Golemo zanimanje publike, koja je nagrnula, da njegovo predavanje čuje, bilo je najboljim dokazom, kako hrvatski planinari njegov rad cijene i što o njem drže.

Na redu je, da se već jednom doneše njegov turistički životopis i prikaz njegova rada.

Dr. Simonović rodio se u Ledincima u Srijemu 17. kolovoza 1858. od oca Stevana »notaroša« i matere Draginje. Osnovne škole učio je u Kamenici, gimnaziju u Novome Sadu,

medicinu u Beču. Poslije svršenih studija službovao je kao liječnik najprije sedam godina kod vojske u Českoj, Hercegovini i u Trstu. Kad mu je napokon vojnička odora dodijala, utekao je, kako sam reče, za općinskoga liječnika u Milnu na otok Brač, gdje je proveo četiri godine. Neko vrijeme bio je i kupališnim liječnikom u Lipiku, dok se nije smirio u Somboru, gdje i danas vrši svoje zvanje.

Prve pobude za planinarstvo i prirodne nauke primio je dr. Simonović još u đačko doba. Bilo je to g. 1876., kad ga je Šandor Popović, profesor novosadske gimnazije, o praznicima izmolio od oca, da s njime ide na put radi naučnog ispitivanja Fruške gore i Srijema. Popović je na tom putu tražio i skupljao za madarsko geološko društvo okamine, pa je i mladi Simonović morao da vuče pune torbe kamenja. Put ih je vodio kroz cijelu Frušku goru do Ležimira. Razgovori sa dobrim i poštenim idealistom profesorom duboko se dojmili mladoga izletnika, kojem je od toga časa omililo i planinarenje i proučavanje prirode.

Učeći u Beču medicinu Simonović je često i rado krstario po Wienerwaldu, ali sve su to bili jošte prvi počeci planinarenja.

¹) Ovaj članak imao je izači prigodom 20 god. putovanja Dr. Simonovića po Velebitu u listopadu 1924., nu radi štampanja „Spomenice“ donašamo ga tekar sada. Uredništvo.

Nego pravo počeo se je dr. Simonović zanimati planinarstvom i prirodnim naukama, kad je g. 1888. kao vojni lječnik došao iz Česke u Hercegovinu, gdje je službujući proveo više godina u Avtovcu, na Čermenom, u Nevesinju i na Obrnji. Tu se je njemu otvorio nov svijet, kad je zagledao pred sobom divlje i romantične hercegovačke planine, naročito Prenj i Čvrsnicu, tu u zemlji junaka, čudesa i problema, našao je on za svoj duh i maštu prostrano polje rada. Redom je stao obilaziti planine Lebršnik, Volujak, Leliju, Zelengoru, Morinje i t. d. botanizirajući, a da bude od toga i koristi za nauku, slao je biljke na sveučilište u Beč i Graz.

Boravak u Hercegovini bio je za dra Simonovića od eminentne važnosti, jer je tamo počeo proučavati fenomene i probleme Krša i tako se ozbiljno priklonio studiju geomorfološke.

Mnogo slučajno otkriće u divljem rastrganom kršu pobudilo ga na razmišljanje. Mnogu pojavu nije mogao da razumije i da je sebi rastumači, pa je kupovao i čitao sve moguće opise Hercegovine, geografije i geologije, teorije o postanku planina. Prevrtao je čak i stare grčke pisce Strabona i Herodota, da sebi objasni ovu ili onu zagonetku, da nade rješenje ovom ili onomu problemu.

Od jednakog velikoga zamašaja za izgradnju njegove stručne individualnosti bila je po d. a. Simonovića g. 1903., kad je počeo pješačiti po Velebitu, gdje je otkrio svu silu zagonetnih pojava, koje se danas ne mogu rastumačiti ni po jednoj teoriji. U želji da riješi sve te probleme, on je nanovo počeo proučavati geografiju i geologiju i kupovati knjige, stare i nove, za sve krajeve, gdje ima krša od Slovenije do Grčke. Ovako se je dr. Simonović izgradio do zamjerne visine kao planinar stručnjak i naučenjak, što i njegovi radovi potvrđuju.

Plod specijalnog studija Krša je njegova rasprava »O škrupama«, napisana po nagovoru prof. Jovana Cvijića za »Glasnik geografskog društva«, a ukrašena sa 10 originalnih slika.

Iz Simonovićevih radova se razabire, da on nije planinar, koji bi se zadovoljavao lih s onim, što u prirodi vidi, koji bi samo primao i gomilao u sebe doživljaje i dojmove. On vječno umije, traži, proniče, kritički ispituje; svadje hoće da zaroni u biće same stvari, da dođe istini do njena dna, do njene srči. Kad nađe na nove zagonetne pojave u prirodi, on ih usporeduje sa pojavama od prije, da tako kontrolira stara posmatranja. »Kako to i zašto to tako biva?«: ovo pitanje ne prestano zaokuplja njegov istraživalački duh, draži i potiče njegovu maštu, muči njegovu znaličnost. On ne vjeruje slijepo nikomu, ne vjeruje ništa ni samomu sebi, dok se tačno ne uvjeri, jer mu je upravo urođena strast da razmišlja o neriješenim problemima. A to su sve svojstva pravog stručnjaka kvalitativne vrijednosti.

Simonovića najviše zanima divlja priroda, zato se najviše i vere po vrletnim div-planinama; u pitome krajeve slabo on zalazi.

Na Velebitu bio je svega: 1903. 1904. 1905. 1908. 1909. 1910. 1911. 1912. 1914. i 1924.; na Dinari 1910., na Prenju 1906. 1907. 1908. 1909 i 1911., na Čvrsnici 1907. i 1910., na Čabulji 1912., na Triglavu 1909., na Biokovu 1923.

Kako sâm kaže, po Velebitu počeo je pješačiti, da se liječi od reumatizma muskula, pošto je prvo bio u Topuskom, pa tamo čitao u »Hrv. Planinaru«, što piše o Velebitu Dragutin Hirc, a jošte većma oduševio se za ovu planinu, kad je pročitao Hirčevu knjigu »Lika i Plitvička jezera«. Najviše se bavio u sjevernom i južnom, najmanje u srednjem Velebitu.

Na Triglav je otišao, da bolje razumije Krš. Prešao ga je unakrst i uvjero se je, da između Krša i krečnjačkih Alpa nema baš nikakve bitne razlike. Sve pojave Krša našao je i tamo, pa čak i ponikve!

Da dojmovi ne izbjegle u njegovoju duši, a da bude opet i za nauku trajne koristi, Simonović, kudgod je hodio, tu je i slikao. Tokom godina nakupilo se sijaset tih slika tako, da danas njegova zbirka fotografija broji oko 6000 primjeraka. To je zbirka, kakve sigurno nema više nitko u našoj državi, jedna galerija fotografskih umjetnina trajne estetske i naučne vrijednosti, koja i sa materijalnoga gledišta pred-

stavlja jedno bogatstvo. Slike prikazuju najraznovrsnije motive: predjeli, vrhove, kukove, grede, dulibe, vrtače, snježnice, provalije, škrape i škripine, izvale, vjetrolomine i suhare, vegetaciju, čobanske stanove, kuće i kolibe, etnografske tipove, nošnje i t. d. Od ove zbirke otpada najveći broj snimaka upravo na Velebit (oko dvije tisuće) i Prenj (oko 500), zatim na Čvrsnicu, Čabulju, Biokovo, Triglav i Frušku goru.

Kad se znađe, da su slike kao dokumenti i dokazi za ono, što je čovjek vido, onda je svakome jasna i njihova golema vrijednost za nauku. Jer samo slika prenosi i obnavlja plastiku prirode i njene reljefe do detalja. I plastika najživljje riječi nije ništa prema plastiči savršeno uspjele slike. Što će prosti opis, pogotovo u prirodnim naukama? U njima se bez slike ne može ništa vjerno i tačno predstaviti i razumjeti.

Dr. Simonović ima pravo, kad kaže, da je prosto veliki grijeh pješačiti i putovati po planinama bez fotografskog aparata. Jer, ako izlučimo kod fotografiranja naučnu svrhu i vrijednost, ostaje još estetska strana uživanja, koja se povisuje, ako se slike razvrstaju u skupine i od njih sastavi album. »Takve kolekcije slika su napisana radost, vidljiva uspomena za cijelo život, i kad planinar ostari, može uživati u svojoj mladosti, jer mu slike, kad god ih pogleda, ožive u duši stare mile uspomene.«

Dr. Simonović se najviše zanosi za geografiju i geologiju, pa botaniku, ali njega živo zanima također etnografija, napose etnogenija našega naroda.

Mnogo je putovao na etnografske ekskurzije po raznim krajevima. U Banat je pošao, da vidi i slika Krašovane pa Rekaške Šokce i Srbe, te naše slavenske oaze. U Fruškoj gori obašao je i slikao sve manastire. Sa drom Nikom Županićem pješačio je u iste svrhe po Marindolu i po Kranjskoj. Iskrstario je svu okolicu Topuskog i Samobora pa Žumberak, onda opet proučavao i slikao Šokce u Bačkoj i Baranji, Arnaute u Hrtkovcima u Srijemu i t. d. Napokon je posebnu pažnju priklonio proučavanju prastare čobanske kulture na Velebitu i drugim planinama, a s obzirom na etnogeniju našega naroda prikupio zanimljivih i originalnih opažanja, o t. zv. vlaško-ilirsko-dinarskom tipu.

Dr. Simonović uresio je svojim slikama više znatnih djela i radova stranih i domaćih pisaca.

U monumentalnom djelu »Magjarske županije i gradovi«, Budapest 1909., u svesku »Bacs Bodrog županija« sve slike o Šokcima su njegove, što je i spomenuto na str. 465. toga sveska.

U divot-knjizi »Dalmacija«, Budapest 1906., od dra R. Havassa spomenuto je na str. 9., da je i dr. Simonović dao slike pored mnogih drugih fotografa, ali se izrično ne kaže, koje su to slike, niti se može to znati, jer pod nijednom slikom ne stoji ime fotografa. Dr. Simonović označio mi je svoje slike, koje se nalaze na str. 41, 42, 44, 45, 75, 76, 79, 82, 83, 84, 85, 87 i 93. Neke slike su na tablama u boji, pa umjetničkim efektom naprosto zanose.

U prekrasnoj monografiji »Alpen und Weidewirtschaft im Velebit-Gebirge«, Hannover, 1914., od dra Arpada pl. Degenha, prof. botanike na sveučilištu u Budimpešti, sve su slike Simonovićeve; ima ih 50, jedna ljepša od druge.

U sarajevskom kalendaru »Bošnjak« od 1907.—1912. izašle su slike sa Prenj-planine i Čvrsnice.

U »Prirodnom zemljopisu Hrvatske«, Zagreb 1906., od prof. Dragutina Hirca, objašnjen je opis Velebita slikama dra Simonovića.

G. 1904. slikao je dr. Simonović kuće, narodnu nošnju i tipove u Smiljanu u Lici za istoimeni članak B. Krčmarica »Smiljan s okolicom u Lici« u »Zbor. za živ. i ob. juž. Slav. X.« (1905.) 308. Ukupno 18 slika.

Na stotine slika ustupio je u naučne svrhe upravi »Srpskog geografskog društva« u Beogradu, pa stranim učenjacima, fotografskim klubovima, redakcijama ilustrovanih novina i t. d.

U najnovijem djelu »Geomorfologija« od prof. J. Cvijića (Beograd, 1924.) na str. 337—342 ima opisan Velebit sa 5 Simonovićevih slika, ali je u djelu ušlo u svem 11 slika, od kojih se prvenstvom ističe hromatična uvodna slika glacijalnih oblika na Prenju u Hercegovini. Cvijićevo djelo, koje se već prevodi na francuski jezik, pronijet će glas o Simonovićevu slikarskom umjeću te o njegovu zanimanju za geomorfologiju i preko granica domovine.

Napokon u knjizi »Vojvodina«, izdanoj po sekciji udruženja jugoslavenskih inžinjera i arhitekata u Novom Sadu g. 1924. izrašao je Simonovićev »Etnografiski prikaz Vojvodine« (str. 84—118) sa novim podacima o Bunjevcima i Šokcima, a sa 12 slika tipova i nošnje.

Nebroj slika razdavao je dr. Simonović svojim priateljima, a priredio je do sada i više izložaba tog svojeg umjeća. Pa i naše glasilo »Hrv. Planinar« donio je zadnjih godina dosta krasnih Simonovićevih slika, koje je popratio instruktivnim opisima. U većem opsegu upoznali su naši planinari njegovo fotografsko umjeće prigodom predavanja o idealnom planinarjenju, što ga je održao dne 20. listopada pr. god. u Zagrebu kao novoizabrani začasničlan HPD.

Općenito je uvjerenje, da dr. Simonović kao planinar fotograf jedva imade premcu. On je fotograf umjetnik u potpunom smislu ove riječi, istančeni estetičar, koji vještačkim ukusom umije da bira motive i da iskoristi prednosti rasvjete.

Po njegovim majstorskim slikama o kršu, najbolje može da se ocijeni njegovo umjeće, kad se znade, kakva je vanredna teškoća fotografirati krš. Poznam iz naše ilustrovane knjige dosta slika o kršu, koje većinom slabo vrijede, jer su snimljene u punom sjaju sunca, kad se krš u pripeci sja i bijeli tako užasno, da se na slici teško razlikuje od neba, pa najljepši motiv iz prirode ne pokazuje ništa. Dr. Simonović je za sebe sretno riješio tajnu slikanja krša, i mnoge su mu slike ove vrste s obzirom na oštrinu reljefa i plastike savršene umjetnine.

Imao sam ga zgodе promatrati kod slikanja u terenu, s koliko velike strpljivosti obilazi i proučava predmet, koji ima da mu posluži kao motiv za slikanje, pa kako seugo i teško odlučuje, dok prede na sam posao, dok traži i nađe mjesto, sa koga će slika biti najljepša, dok uhvati estetiku detalja. Zbog jednog podesnog motiva penjat će se i više stotina metara po najstrašnijem kršu, samo da ga slika. Čitam, da je na Prenju, fotografirajući staro glečersko dno ispod Lupoglava*, provelo dva sata birajući mjesto, odakle će slikati. To je strpljivost, kojoj mora čovjek da se divi.

Nema sumnje, dr. Simonović učinio je do sada svojim slikama goleme usluge nauci, ali nije malena zasluga ni to, što je upravo on bio od naših planinara prvi, koji je počeo u velikom opsegu plastički prikazivati prirodne krasote naše otadžbine. Prve slike Simonovićeve potječu jošte iz osamdesetih godina, dok je kao vojni liječnik boravio u Hercegovini.

Ali dr. Simonović nije samo planinar fotograf, on je i planinar pisac, koji darovitim načinom umije da spaja plastiku dikcije sa plastikom slike. Pravoga putopisa on sebi i ne može zamisliti bez ilustracija. Ilustracije su kao ornamenti putopisa, koji povisuju estetsku vrijednost formalne strane, pojačavaju sadržaj, jer uspjela slika kao proizvod optike i kemije uvijek više vrijedi od riječi, u koje ne može da uđe ono, što oči posmatrača nisu opazile ili što je izbljedilo i ispalo iz svijesti. Oku fotografskog aparata ne može da izmakne ništa, a fotografска ploča ili film čuva i detalje, koji se kraj mnoštva utisaka u prirodi poslije lako i brzo zaboravljaju. Kad fotograf izradi slike, pa stane opisivati svoje putne doživljaje i dojmove, slike bit će mu pomoćnice u radu, jer će ga upravo svojom plastikom detalja, potsjetiti i na ono, što je već pokrila zaborav.

Kako su radovi dra Simonovića kojekuda razasuti i radi toga našim planinama slabo poznati, bit će i u interesu povjesti razvoja naše planinarske knjige, a tako i od vrijednosti za nauku, ako se popišu u pregledu hronološkim redom.

* Uvodna slika u Cvijićevoj »Geomorfologiji«.

SMREKOVAC POD RISNJAKOM U ZIMI.

FOTO: V. CVETIŠIĆ.

- 1891.** Manastir Žitomislić u Hercegovini. Letopis Mat. Srp., knj. 168, sv. 4, str. 1—26.; knj. 169., sv. 1., str. 37—60.
- 1893.** Drežnica u Hercegovini. Bilješke sa puta 1890. Javor, XXII., str. 514—521.
- 1906.** Dositej u Dalmaciji. Preštampano iz Brankova. Kola. Sr. Karlovci. Str. 1—32.
- 1906.** Preko Prenj-planine. Turistička crta. Sarajevski list, XIX., br. 95—97.
- 1908.** Preko Čvrsnice u Drežnicu. Sarajevski list, XXXI., br. 99. U prilogu str. 25—30. — Hrv. Planinar, XII., str. 33—47.
- 1908.** Pet dana po Prenj-planini. Sarajevski list, XXXI., br. 119, 124, 125, 127, 130, 137, 142.
- 1909.** Putovanje po planinama. Kalendar »Bošnjak« XXVII., str. 66—72.
- 1910.** Čvrsnica. Planina u Hercegovini. Preštampano iz »Sarajevskog lista«. Str. 1—29.
- 1911.** Prenj planina u Hercegovini. Po bilješkama sa puta. Preštampano iz »Saraj. lista«. Str. 1—11.
- 1914.** Velebit, najljepša hrvatska planina. Hrv. Planinar, XVII., str. 49—52, 65—68, 89—91, 105—108.
- 1921.** O škrupama. Glasnik geografskog društva. Beograd. Sv. V., str. 142—159.
- 1922.** Kako sam došao u dodir sa geografijom? Kalendar »Prosveta«. Str. 94—98.

1923. Đaci planinari. Peta knjiga omladinske matice za Vojvodinu. Str. 1—52.

1923. Biokovo. Hrv. Planinar, XX., str. 39—51.

1924. Etnografski pregled Vojvodine. U djelu »Vojvodina«, str. 84—118.

Teško liječničko zvanje ne da dru Simonoviću da se posveti onako Peru, kako bi to on želio i htio. Ali i ovo, što je do sada na polju planinarske knjige stvorio, osigurava mu trajno mjesto u povjeti stručne književnosti. Od njegovih radova stoje dakako na pročelju opisi planina (Prenj, Čvrsnica, Biokovo, Velebit), pa monografska studija »O škrupama«.

Dr. Simonović je snažan planinarski pisac, koji u svojim opisima i putopisima vješto ujedinjuje pouku sa zabavom. Po preciznoj konцепцији i dispoziciji njegovih radova, ali i po stilu i diktiji, vidi se, da se je mnogo bavio proučavanjem starih klasičnih djela Rimljana i Grka, pa se u njegovu prikazivanju i opisivanju prirode i doživljaja svuda osjeća jak refleks plemenite klasične kulture duha.

Razumije se, u svim tim radovima upadaju u oči naučne refleksije, njegova velika sklonost za rješavanje problema geografskog ili bolje geomorfološkog značaja. Na časovo on kao planinar i sasvim prikrije, pa ga onda slušamo samo kao čistog znanstvenog tumača jedne specijalne pojave ili stvari. Ozbiljan naučni smjer i smisao za morfologiju Zemlje, vidi se dapače već u njegovom prvom i najstarijem sastavku (Drežnica u Hercegovini), kod opisa Čabulje i Čvrsnice.

Ali jer dra Simonovića zanima vaskolika priroda, on uz put posmatra i bilježi sve, što se na prirodu i život odnosi, i zato će i drugi stručnjaci, a ne samo geografi i geolozi, naći u njegovim radnjama dragocjenih prilosa za faunu, floru, historiju, etnografiju, etnogeniju, filologiju i t. d.

Sve radnje Simonovićeve pisane su s mnogo plastike, a načinom, koji zanima, privlači i osvaja, povrh toga čistim i krasnim narodnim jezikom. On je pribilježio mnoge nove narodne riječi, napose je stekao zasluga skupljanjem narodnih termina za morfologiju Krša. Ove termine trebalo bi svakako iz radova izdvojiti i leksikografskim načinom obraditi, da tako nađu svoju primjenu za opće svrhe u naučnoj knjizi.

U rukopisu imade dr. Simonović jošte raspravu »O tipovima i etnogenijima u narodu«, koju je imala štampati Matica Srpska, ali ju je pisac ponukao radi nekih dopuna.

U štampi se nalazi Simonovićeva rasprava: »Tektonische Urhohlräume unter den Faltengebirgen. Neue Erklärung des Karstproblems«.

Napose moram naše planinare upozoriti na brošuru »Gaci planinari«, jer ona nije pisana samo za đake. Svaki ljubitelj turistike naći će u njoj svestrane pouke i upute za izlete u planine. Na našem jeziku nemamo bolje radnje ove vrste. Tko se želi posvetiti planinarstvu, neka nikako ne propusti, a da ne pročita ovaj planinarski »vademecum«, koji uvodi u putovanja po planinama, a samu turistiku prikazuje u najidealnijem svjetlu. Ja sam Simonovićevu radnju opetovano čitao i svaki put jednakim načinom uživao. Istu temu, ali u kraćem obliku, obrađuje članak »Putovanje po planinama«.

Dr. Simonović učinio bi dobro, da svoje putopise i opise planina okupi u jednoj knjizi. Dobro planinarsko štivo rado se čita, a mi u našoj literaturi i onako nemamo mnogo u istinu uspjelih radova iz alpinistike. Šteta je za svaki vrijedan članak kvalitativnog planinarskog pisca, koji nauci prinosi nešto nova, kad se izgubi u efemernosti dnevne štampe. Dok su radovi rastreseni kojekuda, slabije su pristupačni i publici, dočim okupljeni u jednoj knjizi mogu bolje da posluže i publici i kritičaru, kojemu je onda lak posao prikazati i ocijeniti književnu vrijednost radova onoga pisca.

Radi cijelovitosti Simonovićeve biografije i prikaza njegove literarne djelatnosti spomenut ću jošte, da ima od njega također radova drugoga sadržaja, iz medicine, higijene, kulturne historije i t. d., pa i jedna oveća filološka studija,* koja zaslužuje opću pažnju.

S onim, što je o dru. Simonoviću kao planinaru kazano, razumije se, da on nije planinar rekorda. Daleko je on od toga, da bude moderni osvajač vrhova (Gipfelstürmer). Doduše on ne preza, ako mora da bude, ni pred putem, koji je teži i opasniji, nije on predlijevni pred strmoglavnicom ni pred ponorom, verat će se on po Zubatim grebenima i čitav dan, ali da se penje na vrleti samo zato, da se penje, radi jalove statistike što većega broja vratolomnih uspona, za takvo planinarenje on nema smisla. Po njegovu mišljenju ne vrijedi mnogo planinarstvo, koje je pusti sport »tričanja na planine«. Na planini treba svaki da štograd i studira, a ne samo da protiči, ili što je još gore, da se vere radi rekorda vratolomija.

Zato dr. Simonović putuje polagano, korak po korak u odmjerenom tempu, pažljivo i smotreno. Mora tako, jer njega sve zanima, on neprestano posmatra, istražuje, upoređuje, razmišlja o novim problemima i pojavama, a i treba da slika, jer su mu slike dokumenti za ono, što je video, otkrio, našao.

Jedna bukva, prevaljena preko provalije, jedan gromom opaljen kraj u vrhi smrč ili od vjetra raščerupan bor, neobična stijena, vratolomni odron, škrapa, prelom slojeva: zanijet će ga u sferu najveceg ushićenja. Svaki čas čuje se njegov klik: divno, veličajno!, što je znak, da sada ne valja hitati, da je stanka za slikanje.

Uz put dr. Simonović i botanizira, pa kad skupi čitave kite bilja, da već ne može u ruci držati, sjeda na zemlju i slaže u herbare, od kojih po više mapa sa sobom nosi. Najvećma ga zanimaju biljke alpinke. Što ne zna sâm da odredi, šalje botaničarima od glasa, obično svome prijatelju dru. Degenu, najboljem poznavaoцу balkanske flore. Dr. Simonović bavi se sabiranjem bilja još od vremena boravka u Hercegovini, pa je tako stekao znatnih zasluga i za poznavanje flore i vegetacije naših planina. Imade veliku zbirku biljnih eksikata kao i fotografija karakterističnih drva i vegetacije, snimaka čudesnih teratoma (patoloških izraslina) i abnormiteta na stablima i t. d.

Premda je provalio šestdesetu godinu života, on je zanosan i izdržljiv, gorljiv i strastven planinar, kao da je jučer počeo verati se na planine. O luku, siru, krumpiru i vareniki živjet će zadovoljno dane i biti sretan u primitivnom čobanskom stanu pod biljcem, kraj vatre... Pa njemu je sve dobro; ako ne može drugačije da bude, i panj i kamen mu je uzglavnik.

* Pogreške naših filologa. Sr. Karlovci, 1907. Str. 1—72.

Sve mu je pravo i za sve ćete ga dobiti, samo jedno ne ćete doživjeti, da on prtljag nosi, da grbi leđa i krsta pod uprtnicom. On vodi sa sobom po više nosača, ako je od potrebe i putovodu, pa i tovarne konje, dakle čitavu malu karavanu. Nema sumnje, ovaj putni aparat je od prednosti za planinara Simonovićeve vrste, koji u terenu mnogo studira i mnogo slika, pa mora da ide ekonomički, ako ne će da se premori.

Njegov vjerni drug i saputnik Ilija Šarinić, učitelj iz Švice, prati dra. Simonovića na putovanju po planinama već 20 godina. Nerazdruživi kao Dioskuri, dijele oni sve darove udesa: dobro i nevolju.

Kako dr. Simonović idealno shvaća planinarstvo, svjedoče ove njegove riječi:

»Možda bi kogod htio znati, kakve sam hasne imao od svega toga! Novaca sam potrošio toliko, da bi mogao salaš kupiti. Samo sam u zlatu prosuo po kršu 11.000 kruna, jer sam zlatom plaćao čobane i seljake, putovođe i nosače prtljaga. Za put, hotele, fotografije, konzerve i knjige potrošio sam mnogo više.

Mučio sam se kadgod grozno, bez vode po suncu, bez krova po kiši, bez postelje na travi i na kamenu, pa noćio sam i u rupi na snijegu.

A da li se kajem? Ne ja! Bio sam uvijek presretan na putu! Moje duševno uživanje bilo je tako veliko, da sam ja svuda u najsumornijem kršu, i kraj mora i na vrh gora, bio kao u kakvom raju!«

Dinara.

(Svršetak)

Dr. I. Krajač:

Jastrebarsko.

Pokušaji uspona.

Jošte u noći prestala je duvati jugovina, a okrenula jaka hladna bura. Kada smo se u 7 sati u jutro ustali bilo je vrijeme burno, ali je sunce sjalo, a oblaci su se po nebu kojekuda sakupljali. Vjetar je također bio pao. Pošto nije bilo vrijeme sigurno odlučismo da ćemo najprije pokušati potražiti šipilju sa snijegom, koja je na karti označena kao usput sa istočne strane pod sjevernim krajem glavnog hrpta vrha Dinare. Tako smo stazicom nad Samarom obišli masiv Dinare te zašli u kameni defile sa istočne strane masiva Dinare, koji je pun divlje planinske ljepote optočen sa obe strane golemlim kamenim stijenama, praveći utisak višeg gorja nego li što je Dinara. Tražeći uz put s južne strane puta šipilju, nismo ju mogli naći, ako takova opstoji, nego sam pronašao veliku sniježnicu punu snijega, koja se okomito spušta u troupolje Dinare, a na snijegu leži velika stijena, koja se je svježe odvalila i pala na snijeg. Vratimo se natrag stazicom te okrenimo prije Samara zapadno nogostupom pod hrbat samog vrha Dinare. Tu se namjerismo na veliku lokvu punu vode, iz koje se napaja blago. Povrh lokve dogovarashmo se da nastupimo uspon na vrh Dinare. Bilo je oko 10 sati u jutro. Međutim su se oblaci sve jače sastavljeni, a magla se je povrh nas počela formirati. Dok smo tako sjedili i razgovarali, opazih da je magla povrh nas poprimila posve tamnu, gotovo crnu boju. Smjesta kre-nusmo najžurnije natrag prema kolibici. Već usput počela nas je tuči tuča tako, da smo bacivši preko sebe kapute dotrčali do kolibe, a kada smo bili u njoj, surva se tuča tako, da je izvan kolibe sve bilo prekrito ledom do 3 cm. visine, a tlo u kolibe kroz pukotine na krovu je isto tako bilo potpuno prekrito ledom. Bura je u to skočila te maglom zastrla Samar i okolišne vrhove tako, da se nije ništa vidilo. Vrijeme je i opet bilo takovo, da nije preporučalo silazak, dočim je uspon bio nemoguć, te nije preostalo ino nego se pripravljati za jošte jedno noćenje na Samaru. — Zapalili smo vatru i čekali, dok malo oslabi kiša, koja je iza tuče nastupila, a kada se je to dogodilo, nije preostalo ino nego dalje popravljati kolibu da ne nastradamo pri-godom prenoćivanja u noći od 6. na 7. lipnja. To smo i učinili dogradivši manjka-

jući komad zida na zabatu sa istočne strane, te prekrivši gdje je manjkala slama kamenim pločama. Jednako smo planjkama osigurali ležište za iduću noć, da ne ležimo na mokroj zemlji, te smo za vremena razapeli šator i pripravili se za noć. Temperatura je međutim sveudilj padača, tako te niti kiša nije rastopila led, koji je pao u jutro. Bura je duvala, a iz magle koju je bura sa sobom nosila sipila je sitna kiša. Na kakav uspon nije se u opće moglo pomišljati. Pobrinuli smo se za drva za noć da uzmognemo podržavati vatru, te smo se poslije večere oko 8 sati spremili na počinak pod šator, koji je bio razapet nad planjkama. U noći bura je sve jače i jače urlala tjerajući mlazove hladnog zraka kroz zidove i ispod šatora u šator, tako da smo morali obući naprosto sve što smo imali, ali i to nije bilo dosta te su dvojica iz društva morali direkte k vatri, tako da su naizmjence grijali sad jednu sad drugu stranu tijela. Tako smo probavili noć.

Uspon na vrh Dinare.

Zima je bila tolika, da se nije dalo ustrajati u spavanju pa je prvi član društva ustao zapravo u 3 sata u jutro, moja supruga u $\frac{1}{2}$ 4 sata, a ja koji sam ostao pod šatorom oko 5 sati u jutro. Vrijeme nije obećavalo poboljšice. Obukli smo se posve zimski, jer je temperatura bila niska, a hladna bura probijala je odijelo do u kosti. Magla je bila tako gusta da na deset koraka nismo više ništa vidjeli. Kako je bura duvala cijelu noć najvećom žestinom, a magla nije bila crna, smatrao sam da je magla lokalna i da se mi nalazimo u t. zv. brvini od bure, kakova se za vrijeme bure formira na Senjskom Bilu i Velebitu. Prema tomu računao sam, da bi više regije mogle biti bez magle ili dijelom bez magle. Odlučio sam stoga na pokušaj uspona na vrh po magli ma da mi je put posve nepoznat bio i ma da sam se prvi put na Dinari nalazio, računajući da moram nogostupom ići u južnom pravcu pod hrptom Dinare i nakon što sam prošao vrh 1790 m te se po prilici približim glavnom vrhu, da tada udarim lijevo uzbrdo stijenom do vrha. Najvažnije je bilo da osiguram mogućnost povratka u kolibu na Samar k šatoru i stvarima, ako uspon ne uspije odnosno na povratku.

U 6 i pol sati u jutro krenusmo bez turba potpuno zimski odjeveni prema nogostupu nad Samarom osiguravši povratak na taj način što smo išli od kamena do kamenja, a kamenje označivali crvenom olovkom. Magla je bila potpuna. Do lokve išli smo od jučer poznatim putem. Iza lokve zađosmo najprije prenisko te izgubismo put. Kako je nogostup u karti označen držao sam da ga moram naći ako ga ponovno potražim. Dadoh se u magli na traženje nogostupa nešto više nad lokvom, glavnom hrptu Dinare bliže i tu odkrili u magli nastavak nogostupa, kojim smo pošli lagano se uspinjući. Nogostup nas je vodio mimo jednog bezdana iz kojeg valjda ljudi ljeti kalačom (vedricom) dohvataju vodu ili se spuštaju po konopu unutra po snijeg, jer je pred bezdanom bio mali iskopani ograđeni prostor u koji se nalijeva voda ili topi snijeg. Nastavismo nogostupom mimo jednog tornja uspinjući se lagano do okreta gdje nogostup dolazi na rub kamenog hrpta koji sa zapadne strane podupire glavni vrh Dinare, kako sam već detaljno pregledao dalekozorom sa kninske tvrdave. Tu se je gubio nogostup. Doprijevši do ove visine otvarao nam se je na momente pogled prema Kninu kad je bura raznijela maglu prije nego je došao novi udarac bure sa novom maglom, tako da je orientacija bila već znatno olakšana i ja sam sigurno držao da će mi uspjeti uspon na vrh. Pogibelj je bila samo u tom, što su stijene pod vrhom bile zastrte maglom, pa se nije moglo pregledati povoljni pravac uspona.

Prema konturama stijenja izgledalo je da imamo okrenuti lijevo dakle u sjevernom pravcu gore. Iz početka je izgledalo kao da vodi neki puteljak koji nas je doveo do velike sniježnice pune snijega u blizini jednog bezdana, a zatim se uputih ravno u stijenu tražeći gdje je laganje penjanje. Tako smo se uspeli do vrh stijena odakle nas je položitiji uspon doveo do hrpta. Na hrptu nas dočekaše silni udarci

hladnog vjetra, tako da smo morali lagano i oprezno stupati da nas vjetar ne sruši. Hrptom smo išli po samom srhu u sjevernom poslije nešto istočnom pravcu lagano se uspinjući dok nam pred očima iz magle ne iskrne kontura gomile kamenja na vrhu, na koju se u magli popesmo jedan po jedan nalazeći se na vrhu Dinare, 1831 m nad morem, u 8 i pol sati u jutro. Sa vrha nismo imali vidika. Sa bosanske strane se je vijala gusta magla na cijelom horizontu pod udarcima bure kao da kuha u golemom kotlu.. Legli smo na časak pod gomilu na vrhu da nas štiti od vjetra. Gosp. B. S. je crvenom olovkom na jednoj ploči pod vrhom upisao vrijeme našeg uspona i pripadnost HPD-u te je ploču ogradio sa strane bure, s tri strane kamenjem, našto smo da kiša ne ispere crvenu olovku, nad sagradeni zid navalili mjesto krova veliku ploču od 4 i pol pednja dužine i 2 i pol pednja širine da služi kao krov i sa strane ju zakrili manjim ploćama.

Uspinjući se od staze na vrh markirali smo bili crtu uspona crvenim papirićima, koje smo kamenjem o stijene pričvrstili. Na taj način smo se sigurno u magli vratili na stazu na koju smo sa vrha sašli za kojih 25 minuta, a na to smo žurnim korakom krenuli stazom put Samara uvijek u magli, te smo sa vrha stigli za 1 sat na Samar u 10 sati u jutro. Na Samaru se je bila magla nešto digla tako te je bila kojih 50 metara nad Samaram.

Povratak.

Založivši na Samaru i odmorivši se naprtisimo torbe i krenusmo u 11 sati u jutro iz Samara. Na povratku držali smo se točno puta koji je urisan u karti, te smo se spustili zapadnim obronkom pod glavicom 1527 m mimo gorskog ispašanca, pa smo u 12 i pol sati bili dakle kraćim putem kod istih triju zidanih kuća, gdje smo se odmarali. Od kuća nismo više išli kako smo došli na zaselak Bosniće i mlinove Krčić, nego smo prema onomu što smo sa obronaka Dinare gledali okrenuli odmah ispod istih kuća nakon prelaza greda i pojasa sitne šume nogostupom uvijek uvalom ravno do zaselka Bukve, 553 m (u karti neispravno Buhvine); odatle mimo zida sredinom zatim lijevo obišavši šumicu putem kroz kameni polje mimo grmova, mimo ogradjene zemlje na zaselak Mirkovići, pa lijevo mimo njega, opet lijevo nad dubokim jarkom desno uz ograđenu zemlju preko zelenog zaravanka mimo kuća koje ostaju lijevo, spustili smo se u korito rijeke Krkića na kameni most, koji vodi preko rijeke i od kojega se s druge strane uspinje put na cestu. Od rečenih kuća pod Dinarom je ovaj silaz do Krke trajao samo jedan sat i 30 minuta, čime smo prištedili mnogo na hodu i vremenu. Naš novi put je u glavnom vodio u blizini jaruge zvane Voloder s jugoistočne strane iste. Na rijeci Krkiću smo se odmorili, založili, pili i oprali, a zatim smo se u 4 sata i pol poslije podne uspeli na cestu, te cestom okrenuli niz briješ prema Kninu, zaustavivši se prvi put nakon po prilici 8 km hoda, nasuprot velikom vodopadu Krčića u Topolju, kojega sam fotografiski snimio. Tu je pri zapadu sunca duvala jaka bura. Iza toga smo pošli prema Kninu u koji smo došli u 7 i pol sati na večer. Ceste smo imali 12 i četvrt kilometara do početka cesta za Vrliku u Kninu i $\frac{3}{4}$ km ceste u Kninu do hotela ukupno dakle 13 km ceste. Kako smo iza Topolja prema Kninu opet skratili prečacem kroz polje to držim da ukupni hod od mosta ispod Krčića do hotela u Kninu nije iznosio više od kojih 12 km. Naš pravac silaza je povoljniji i za uspon, jer skraćuje uspon prema onomu kako smo se mi uspinjali idući mimo Bosnića, a zatim zašavši pod stijenje glavice 1413 m odnosno prije toga istočno stijenje glavice 1132 m u vrh jarka kojega karta krsti Marasica greda. Svatko tko se želi uspeti na Dinaru iz Knina prikratit će si put ako prije Krčića pređe kamenim mostom rijeku Krkić te se popne mimo Mirkovića i Bukve k trim kućama pod Dinarom, a odatle ne lijevo nego desno putem uz briješ, koji će ga točno dovesti sigurnim pravcem na sedlo Samara i preko njega na košanicu Samar, odnosno nastavljući istim putem pod hrbat vrha Dinare i mimo lokve nogostupom pod sam glavni vrh.

Karakteristike.

Dinara sa zapadne strane predstavlja se kao jedinstvena gora, kojoj je hrbat od Samara na sjevernoj strani pa do zaselka Valisići na južnoj strani u zračnoj crti dug 9 km. Zapadni bok Dinare sačinjava po cijeloj dužini, a sve do hrpta razvita stijena od po prilici 700 m aps. visine, koja se prema jugu dakako snizuje, jer hrbat Dinare od vrha Prozlop 1651 m osjetljivo pada, ali je u tom dijelu čini se mjestimice gotovo okomita. Prema istoku Dinara se veže o druge planine te se nastavlja prema jugoistoku u masiv Troglava, 1913 m, koji je najviši vrh dinarskog gorja u užem smislu. Kako na podnožju Dinare tako i na vrhu kamenje većinom leži u slojevima. Sniježnica ima relativno mnogo, a u jugoistočnom dijelu i vrela. Snijega o Duhovima već nije bilo izuzevši sporadički u uvalama. Vrhovi su zaobljeni, a ispod njih strše tornjevi. Kamenih tulaca na zapadnoj strani nema. Kontura je sa zapadne strane cjelovita i jedinstvena, te se od najvišeg vrha hrbat prema jugu spušta dok se ne izgubi u ravnici. Konture Velebita su drugčije, te pokazuju mnoštvo vrhova, a u strukturi nose na sebi karakteristične tuljce, izuzevši u Srednjem Velebitu gdje dolaze do izražaja slojevi kamenih ploča kao i na Dinari. Zapadni obronci su goli izuzevši pojasa šume pod stijenama ispod kojega je opet goli kamen. Suma je bukova i borova. U stijeni pod vrhom našli smo lista on runolista.

Brvine od bure na Senjskom Bilu, a i sjev. Velebitu drže se u visini od oko 900—1000 m, ljeti rijetko na najvišim vrhovima, tako te je na vrhu često tišina dok dole bijesni bura. Na Dinari najjača je bura bila baš na hrptu, koji s južne strane vodi na vrh, a brvina se je držala na vrhu, i nad njim i otrog njega, odakle se je burom rušila nad zapadne obronke planine.

Zaselci na zapadnom podnožju Dinare stoje na zemljištu ograđenom kamenim zidom, koje je plodno i na kojem raste niski hrast, a na kojem se nalazi po par kuća istog prezimena. Kuće su zidane, većinom pokrivenе sa prirodnim kamenim pločama cementom među se vezanima. Kamen se naime često kala u tankim pločama. Ljudi su čini se većinom siromašni. U Bosničima nam je jedan dečko pripovijedao: da njihova kuća nema ni koza, ni ovaca, ni krave. Ljudski tip je lijep, mjestimice izravno plemenit, narodna nošnja krasna. Jezik ikavski, štokavština. Ljudi su otvoreni, bistri i prijazni. Na podnožju Dinare je pučanstvo većinom pravoslavno.

Planinarske Opaske.

Uspon na Dinaru nije u opće težak i sa malo markacija mogao bi se učiniti sigurnim i za početnika. Ipak je interesantan i pun promjene, počamši od vode i slapova, pa do krške goleti, šume, gorskih pašnjaka, okomitog stijenja, žlebova, tornjeva i visokih glavica.

Sa hrpta Dinare prema zapadu i jugu otvara se pogled na cijelu sjev. Dalmaciju sa Prominom, Kozjakom, Svilajom i njenom kosom, sve do mora i otočja, zatim prema zapadu na Velebit sa Crnopcem i visogorjem Južnog Velebita te sjeveru na ličke i bosanske planine, a prema istoku na bosanske planine.

Za potpuno planinarsko otvorene Dinare sa usponom iz Knina potrebna je svakako jedna koliba u kojoj se može od nevremena sigurno noćiti na Samaru ili u njegovoj okolini, gdje ima vode ili sniježnica, a po mogućnosti u blizini šume radi drva.

Samar je lijepa, zelena visoravan, neeksponeirana vjetrovima, flankirana kamenim glavicama, leži relativno visoko, a ipak većinom upravo ispod najniže zone gorskih magla na Dinari sa laganim usponom na vrh Dinare. Ljeti iza košnje su gore pastiri, te ima mlijeka, sira, kruha i vode.

Razvoj planinarstva na Dinari ekonomski bi koristio pučanstvu.

Zapadna strana Dinare pruža mnogo mogućnosti penjanju. Naši penjači mogu pokušati prve uspone kroz jarke i hrptove zapadne stijene. Od domaćih ljudi nije nitko umio kazati, dali se tko popeo zapadnim stijenama na vrh. Tek za jedan (naj-

položitiji dugi) hrbat, koji s juga prema sjeveroistoku koso vodi prema hrptu Dinare između Prozlopa i vrha Dinare utvrdio mi je jedan starac iz Mirkovića, da se je on njime popeo na glavno bilo Dinare.

Udaljenosti prigodom uspona na Dinaru jesu slijedeće: Cestom od Knina do mosta ispod Krčići kako je rečeno oko 13 km odnosno sa kraticom prije Topolja oko 12 km. Od mosta do iza Samara, gore opisanim kraćim putem, do točke gdje se odvaja nogostup prema vrhu Dinare oko 9 km, a odatle na vrh Dinare jošte 1 i pol km, dakle ukupno 22.5—23 km.

Na Dinaru se može popeti i s južne strane, u kojem slučaju valja ići cestom prema Vrliki do pred zaselak Slavić, gdje put sa Polače siječe cestu, a odatle po prečnim putem preko polja mimo Lučice stana i Valisić stana u Glavac 7 km. — Odatle vodi put istočnim obroncima nastavljajući se kao nogostup na vrh Prozlopa, a odatle hrptom na vrh Dinare, odakle se nastavlja kako je opisano na Samar. Od Glavca na vrh Dinare ima 7 km.

Tko se nalazi u Glavcu, povrh kojega je istoimena Gradina taj se može za po prilici 4 km spustiti cestom koja vodi prema Vrliki do zaselka Milasa, a odatle ima oko 1½ km do vrlo interesantnog izvora Cetine, koja izvire iz špilje. Od Milasa do Vrlike ima oko 8 km. Vrlika je postaja poštanskih automobila.

Dvadeset i pet godišnjica planinarstva u Bugarskoj [1899. — 1924.]

V. Cvetišić.

Zagreb.

Koncem prošle godine proslavilo je »Bugarsko turističko društvo« (BTD) u Sofiji svečanim načinom dvadeset i pet godina svoga opstanka i djelovanja. Pored svečanih sjednica i zajedničkih izleta središnjice i podružnica, izdalo je društvo tom prilikom omašnu spomen knjigu, u kojoj je iscrpivo prikazan historijat osnutka, djelovanja, rada i razvitka bugarske turistike. Osim toga sadržaje knjiga mnogo poučnih članaka od raznih bugarskih planinarskih pisaca o turistici i planinarstvu, o razvoju planinarskih prilika u drugim državama, kao i o teorijama i mislima poznatih planinarskih pisaca u svjetskoj literaturi. Posebni dio zauzima planinarska statistika, te prijedlozi pojedinih članova o reformama i novim preduvjetima, koji se imadu preuzeti, da se s uspjehom proširi ideja planinarstva među najšire slojeve naroda.

Prve povode i početak planinarstvu u Bugarskoj dali su manastiri, koje su podizali u visokim gorama, na lijepim i istaknutim mjestima, da se tako obrane od turskih navalja. Ti su manastiri, vazda gostoljubivi, dali pojedinim ljubiteljima prirode, što su polazili u gorske krajeve, skloništa i opskrbu. Najjače i najuspješnije je probudivao u Bugarskoj smisao za planinarstvo i turistiku popularni bugarski pjesnik Ivan Vazov, koji je sam obišao sve gore i doline svoje domovine, opjevao i opisao njezine prirodne krasote. Dočim je poznati publicista i feljtonista Aleko Konstantinov bio prvi pregaoc i organizator domaće turistike. On je prvi u mjesecu julu 1889. organizirao višednevni izlet na Črni vrh i do Kokaljskog manastira, pa zadowoljan prvim odzivom i uspjehom, zanesenkrasotama prirode, osnovao je kružok ljubitelja prirode i nazvao ga »Urvič klub«. Kroz sedam godina, točno 11. maja svake godine vodio je svoje prijatelje na Urvički samostan. To je bio tradicionalan izlet, dok nije sedme godine na isti dan krenuo s prijateljima na Radilovo.

Po malo se počeo širiti među građanima smisao i shvaćanje važnosti, te praktična korist planinarstva, koje je od velikog zamašaja za kulturni napredak Bugarske, te kad je već dozrela ideja i potreba, da se osnuje turistička organizacija, zamišljena na širokoj osnovi, upravio je Konstantinov poziv na sofijске gra-

dane, da 27. augusta 1895. dodu na Crni vrh, da ondje udare prve temelje turističkome društvu. Pozvao ih je na tu goru i predlagao, da se na njoj osnuje društvo, jer je smatrao da nije dostoјno, da bude članom takovoga društva onaj, koji se ne može popeti na Črni vrh. Tako mu je uspjelo osnovati turističko društvo, kojemu je bio prvi prdesjednik popularni pisac pokojni Ivan Vazov, a prvi tajnik Aleko Konstantinov.

U neprestanim političkim trzavicama propadala su u Bugarskoj mnoga kulturna društva, pa je tako i to društvo bilo kratkoga života. Čim je nastupila prva jesen i zima, društvo je usnulo i probudiо se poslije četiri godine.

Godine 1889. sedam poduzetnih ljudi i ljubitelja prirode uskrisuju ponovno započeto djelo Konstantinova i društvo prozovu njegovim imenom »Aleko Konstantinov«. Društvo je najprije imalo sedam članova, za mjesec dana 19, koncem godine 153 člana. U drugoj godini nastavilo je društvo intenzivan rad, sabralo 325 ljubitelja prirode i osnovalo u četiri bugarska grada društvene podružnice. Godine 1902. broj je članova toliko narastao, a društveni se rad tako povećao, da se pristupilo izdavanju društvenoga organa »Bulgarski turist«, koji izlazi još i danas, a društvo je te godine imalo 1200 članova i 26 podružnica.

Tokom daljnjih kritičkih godina, članovi su u masama opadali, a podružnice se napuštale sve dok nisu godine 1905. neke preostale podružnice kao trnovska, orješkova i samokovska počele iznova buditi interes za turistiku, osnivanjem skloništa i putokaza u gorama, te izdavanjem praktičkih vodića. Njihovom je inicijativom godine 1905. upriličen grandiozni zajednički izlet na Črni vrh, kojemu je prisustvovalo 650 ljudi. Tom su prilikom sofijski planinari udarili temelj planinarskoj kući na Vitošu. Uporedо sa razvojem turističkoga društva, osnovale su se za mladež turističke čete, kod centrala u Sofiji i svih podružnica, a te su poslije postale samostalne pod nazivom »Turistički savez podmlatka«.

Bugarsko turističko društvo obnovilo je svoju djelatnost poslije rata godine 1922., kada je brojilo 18 podružnica i 1838 članova. Već godine 1923. narasio je na 33 podružnice i 3500 članova, dok je početkom 1924. imalo 4000 članova. Taj nagli porast podružnica i članova, kao i intenzivniji društveni rad dokazuju, da je u Bugarskoj naglo porasao interes za domaću prirodu i za organizovani turistički rad.

U januaru 1925. donosi društveni organ popis članova, kojih imade danas 4386 sa 44 podružnicu. Dakako da je ovaj nagli porast i interes za planinarstvo pobudila na širokoj osnovi provedna turistička propaganda u čitavoj Bugarskoj, kao i ostvarenje preduvjeta, te pomoć od strane države, da planinari mogu jeftino i udobno putovati. Nadalje redoviti zajednički izleti sa poučnim predavanjima putem, ili na društvenim sastancima, izdavanje putnih vodića, opisivanje prirodnih ljestvica i krajeva, podizanje planinarskih kuća i skloništa, — sve to danas obuhvaća dobro organizovani rad, koji je u čitavoj zemlji preoteo veliki mah. Danas imade društvo 4 planinarske kuće dobro opremljene i to na Carevcu, Skakavici, Rili-planini i Vitošu, dočim se nalaze u gradnji kuća na Jumrukčalu i Čumerni, a kani se još ove godine podići na Musali.

Mnogo je doprineo širenju planinarske ideje društveni organ »Bulgarski turist«, koji je postao odličan časopis, ukrašen ilustracijama, a imade danas 4000 pretplatnika. Donosi lijepe opise krajeva i izleta, pregled društvenoga rada, novosti iz planinarske literature, izvještaje iz planinarstva drugih zemalja, te referate na sastancima, što se drže uz prikazivanje diopozitiva. Društvo osim toga radi na priređivanju turističkih izložaba, koje su najbolje agitaciono sredstvo.

Svoj četvrt stoljetni jubilej proslavilo je društvo održanjem svečanih sjednica, izdanjem spomen značke, velikom spomen-knjigom »Turizam u Bugarskoj 1899-1924.« i postavljanjem temelja planinarskoj kući Aleka na Vitošu.

RAVNA GORA: VELIKE PEĆINE.

FOTO: ČABRIAN.

Naše slike.

Ravna gora. Naša slika prikazuje nam dio lijepo i romantične Ravne gore u pitomom Zagorju i to njen sjeverni dio zvan Vel. Pećina. Opis Ravne gore vidi br. 1. Hrv. Plan. 1925.

Druga naša slika prikazuje nam zimu na Smrekovcu ispod Rišnjaka, baš na križanju puteva sa Medvedih vrata i Smrekovca, pa se sam vrh Vel. Rišnjaka ne vidi nego Mali Rišnjak i njegove južne partie.

Društvene vijesti.

Saopćenje Hrvatskog planinarskog društva središnje u Zagrebu. Povlastice planinarskim društvima na državnim željeznicama. Nedavno je ministarstvo saobraćaja svojom odlukom br. 31.019 —1924. (Glavna direkcija br. 848 od 18. I. 1925.) ukinulo povlasticu 50 posto vožnje na državnim željeznicama za sva planinarska društva. Kako je time razvoj planinarstva u svim našim krajevima bio ozbiljno ugrožen, zauzela su se planinarska društva, da se ta povlastica uspostavi. Ta je intervencija urodila uspjehom te je ministarstvo saobraćaja svojom odlukom br. 2252 od 11. II. 1925. potvrdilo ranije rješenje br. 6252. od 1. V. 1924. po kome turistička društva uživaju povlasticu od 50 posto na drž. željeznicama, o čemu su direkcije željeznica već obaviještene.

Glavica (747 m) kod Slavetića (kotar Jastrebarsko). Zagrebački izletnici u samoborsko gorje mogu se popeti na Glavicu (747 m) kod Slavetića sa prekrasnim vidikom u savsko-kupsku ravnicu, čitavo Žumberačko i samoborsko gorje te na vijenac vrhova Velike i Male Kapele, nešto Sjeverne Velebita, Ličke Plješivice, a za lijepog vremena i sjevero-zapadnih planina. Put vodi od jastrebarskog kolodvora odmah zapadno na glavnu cestu a zatim cestom u pravcu prema Karlovcu do sela Novaki (2 km 950 m), zatim cestom na desno u sjevero-zapadnom pravcu kroz selo Volavje (od kolodvora 4 km 550 m), zatim kroz selo Petrovinu (oko 7 i pol km od kolodvora), iza toga cestom u selo Slavetić, 293 m, (od kolodvora oko 12 i pol km). Iz Slavetića šumskim putem, koji vodi prema selu Tihočaj, iz početka usponom kraticom, zatim šumskim izvoznim putem, pod Glavicom opet kraticom do livade na samom vrhu Glavice i na vrh (oko 4 km od crkve u Slavetiću). Odатle se može istim putem natrag na kolodvor. Put od kolodvora do Slavetića traje oko 2 i pol sata, a od Slavetića do vrha Glavice ima oko 1 i četvrt sata, ukupno dakle od kolodvora Jastrebarsko hoda oko 3 i $\frac{1}{4}$ sata.

Tko neće istim putem natrag taj se može povrati izravno u Petrovinu vrlo lijepom sutjeskom zvanom Stiske, koja na jednom mjestu pokazuje interesantne stijene, a na drugom mjestu se sruzuje između kamenih stijena poput kakovog alpinskog klanca. Tko to hoće, taj mora da se sa Glavice povrati na isti put kojim je došao, te da nastavi dalje u sjevernom pravcu jošte nešto ispod 2 klm do sela Tihočaj (oko 720 m), a odatle se preko livade mora strmo spustiti u guduru koja se nastavlja istočno ispod Glavice (taj istočni bok glavice zvan je: Duga Hrvatska Strana) do jakog vrela i tada niz potok i njegovo korito putem napred sve do lijepog sela Hrašće (oko 5 i pol km), odakle cestom prema Petrovini do mosta u polju iza kojega se radi skraćenja ostavlja cestu, pa se ide poljskim putem ravnno prema tornju crkve u Petrovini do mlina u Brezari, gdje se opet izilazi na cestu te se cestom ide do njenog okreta prema zapadu, a na samom okretu se opet skreće poljskim nogostupom ravnno prema crkvi u Petrovini i konačno nešto lijevo (istočno) putem dolazi u Petrovinu, odakle se cestom nastavlja u Jasku. (Udaljenost Hrašće-Petrovina sa uporabom kratica iznosi oko 4 i pol km). Prema tomu dakle put od kolodvora Jastrebarsko preko Slavetića na vrh Glavice i natrag iznosi sveukupno 33 km, a put od kolodvora Jastrebarsko preko Slavetića na Glavicu, pa od Glavice na Tihočaj i kroz uvalu Stiske preko sela Hrašće na Petrovinu i cestom na kolodvor Jastrebarsko ukupno 36 km.

Izletnici koji polaze iz mjesta Jastrebarsko imaju do Petrovine kraći put mimo Erdödyovog grada šumom na Črnilovac, pa dalje šumom na Petrovinu, koji put od Jastrebarske crkve pa do Petrovinske crkve iznosi 5 i pol km. Prema tomu udaljenost iz Jastrebarskog ovim prekim putem kroz šumu do Petrovine pa dalje na Slavetić i Glavicu te istim putem natrag iznosi samo 29 km, a istim prekim putem iz Jastrebarskog preko Sla-

vetića, Glavice i Tihočaja sa povratak kroz Stiske preko Hrašća, Petrovine i prekim putem u Jastrebarsko ukupno 32 km. Dr. I. K.

Nove ture. (U Samarskim i Bijelim Stijenama.)

Dr. I. K. sa suprugom i g. B. S. članom HPD-a podružnica Plešivica poduzeo je (sve bez vodića) dne 23. V. 1924. u jutro uspon sa Begove Staze na istočni najviši vrh centralnog masiva Samarskih Stijena, gdje je nadeno starog runolista, a poslije podne istog dana uspon sa zapadne strane na Bijele Stijene na vrh, čini se, označen na specijalnoj karti sa 1314. m.

Dne 24. V. 1924. u jutro poduzet je sa mjesta bivaka u Samarskim Stijenama uspon na zapadniji vrh centralnog masiva Samarskih Stijena, čini se, označen u specijalnoj karti sa 1294 m, sastojeći od golemih plosnatih kamenih blokova, na koji se je valjalo konačno uspeti 8 i pol m dugim okomitim kaminom. Na zapadnoj okomitoj ploči pod vrhom je označen crveno datum uspona sa oznakom HPD, a na samom vrhu je postavljena na visokom kolcu zastavica sa natpisom: HPD 1924.

Sjevero-zapadni obronci Samarskih Stijena su u glavnom stijene i tornjevi koji se uzdižu iz kamenih gudura (tada još punih snijega) preko 100 m, većinom gotovo okomito.

Samarske Stijene ne tvore samo jedan hrbat poput Bijelih Stijena, nego su razusute (po gotovo u svom centralnom masivu) tvoreći međusobno velike kamene kotline, nad kojima se često nalaze pitomi zaravanci. Dr. I. K.

Nove markacije u Gorskem Kotaru. I. Tečajem zadnje polovice kolovoza 1924. provedena je djelomično, a početkom mjeseca rujna 1924. konačno dovršena markacija na »Slavicu vrh« (1.120 m), po predsjedniku H. P. D. podruž. »Runolist« u Lokvama i blagajniku, pa je ureden i put na rečenu planinu.

Crveno-bijele oznake počinju u samome sjedištu Lokve kod župnog stana, gdje je pričvršćena limena pločica s natpisom »H. P. D. Put na Slavicu vrh (1.120 m)«, te vode kraj župne crkve preko Lokvarke potoka i Gorice u zaselak Podsleme. — Kod zadnjih kuća skreću oznake desno starom cestom Lokve-Fužine na previju Sleme (879 m), spajajući se s onu stranu nakon svojih 100 metara sa uzanim puteljkom na lijevo, kojim se za kratko vrijeme (15—20 minuta) dolazi u zaselak Slavica Dolnja. — Trajanje hoda od Lokva do Sl. D. oko 1 sat.

Od Slavice Dolnje vode oznake desno svojih 50 koračaja kroz samo mjestance, dok ne ugle-

damo na lijevo (voćnjak) strijelicu, koja nam kaže smjer preko livada i košanica, te ovim, od oznake do oznake stazom dolazimo za 10 min. do šumskog puta, pa dalje kolnikom, koji nas dovodi približno do pod sam vrh (40 min.). — Došav do ove točke, skrećemo lijevo usponom na prokrčen šumski teren između gorostasnih stabala i pećina, te smo za nekih 15 min. na samom vrhu »Slavice«, označenom natpisom njenog imena, planin. društva, godine i t. d.

Zanimljiv pogled pruža nam se s vrha prema jugo-istoku na Bjelolasicu (1533 m) s naseljima na podnožju: Sunger i Mrkopali, spram juga na impozantnu divlju sliku Bitoraja (1385 m), te spram juga-zaapda na primorske planine (Medvedak 1027 m), otoče, te poluotok Istru sa Učkom (1396 m).

Jedino sjev.-zapad sa svojim visinskim ravnjakom a zaštrt je na podnožju visokom crnogoricom, te će se nastojati s proljeća prokrčiti ovaj dio visinske šume, da se dobije cjeloviti razgled.

Takoder je u isto vrijeme nadupunjena i popravljena markacija (crveno-bijela) čitavog područja Golubinjaka, uz podignuće nekajih natpisa na Belvederu, Livadi podno istog, Paklenim vratima, te Ledenoj špilji.

II. Danom 19. X. 1924. obnovljena je i nadupunjena markacija na »Bitoraju«, po predsjedniku podružnice »Runolist« g. Marijanu Malnaru uz pripomoć društvenog blagajnika g. P. Malnara.

Vodoravne crveno-bijele oznake provedene su po gore spomenutim, u neprekidnom nizu, počam od kolutaste markacije niže Jožine Plane do na vrh samog Ritoraja (1385 m), na čijoj su glavici upisani crvenom bojom: naziv društva, dan, mjesec i godina markiranja, naziv planine te njezina visina.

Osim toga nadopunjeni su znakovi na čitavom putu gdje se našlo to za shodno, dok je konačno od početne šumske uzlazne točke izvedena markacija u samo mjesto Vrata.

Eventualni planinari trebat će samo da u mjestu Vratima skrenu, mimošav gostionu »Juraj Golik« kbr. 78., na lijevi (dolazeći iz Lokava) već na početnoj točci označen put, koji vodi kraj željezničke stražarnice br. 89(a) sjekući prugu, te mimo masivnih obrambenih zidova, ubavom poljanom do na početak Mrkovačke šume, pa odanje usponom na sam vrh Bitoraja. (2.30 do 3 sata). M.

Sačuvanje ostataka Gradine nad Kozjakom na Plitvičkim Jezerima. Bivši dne 16. IV. 1924. na Plitvičkim Jezerima opazio sam ga se rasko-

paju zidani temelji na uzvisini Gradina nad jezerom Kozjaka, a otkopani klesani žuti sadreni kamien iz zidina da se odvaja.

Otkopano je bilo kojih 15 m zida prema najbolje sačuvanom četverouglatom gredevinom na hrptu nad Glibovitom Dragom sa ostatkom svoda u sjevero-zapadnom uglu, koja bi gradevina sada prva bila pala žrtvom, kao i ostaci temelja male utvrde neposredno pod njom na samom hrptu uz glavni najsjeverniji i najviši zavoj današnje ceste nad Glibovitom Dragom.

Tim postupkom bilo je u pogibelji da će se raznesti i zadnji ostaci temelja iz zemlje od nekadanjeg grada, što no je vladao nad Kozjakom i Gradinskim Jezerom, te u opće nad prelazom s gornjih na dolnja jezera, pa valjda vjerojatno i nad starom cestom, ili možda još starijim prelazom, koji je vodio preko Jezera — čini se između Kozjaka i Gradinskog jezera i dalje uvalom uz potok Rječicu (koji se saliva u Glibovitu Dragu) vjerojatno nekako pravcem današnje Cerlienove staze.

Da se zaprijeći ovo konačno uništavanje valjda daleko preko tisuć-godišnje — u cijelom kompleksu jošte konačno neispitane — starine upozorio sam na to u časopisu Hrvat, a osim toga zamolio sam g. Generalnog Direktora Šuma g. Dra. Milića Vasića, da putem svojih potčinjenih organa tome stane na put.

Gosp. Generalni Direktor Šuma odazvao se je ovoj molbi te je rješenjem Ministarstva Šuma i Rudnika od 2. V. 1924. br. 15.958 izdao šumarskoj direkciji na Sušaku naredenje, da se raskapanje i odnašanje kamena sa uzvisine Gradine na Plitvičkim Jezerima odmah najstrože zabrani.

Na pripravnosti i na ovoj kulturnoj odredbi neka je gosp. Generalnom Direktoru Šuma ovime izrečena srdačna hvala. Time će sa strane oblasti biti učinjeno da se ovaj nac. spomenik spasi, a posjetiocu Plitvičkih Jezera, napose svi članovi HPD-a, imati će gledati, da se raskapanje nebi — zimi ili rano u proljeće — opet počelo vršiti.

Dr. I. K.

Društveni sastanci. Dne 24. I. 1925. održao je primarius Dr. F. Juučić slijedeće kratko i zanimivo predavanje:

Odzivajući se želji i zamolbi veoma poštovanog podpredsjednika i gosp. tajnika Hrv. planinarskog društva, kojemu imadem čast biti članom, da Vam danas u glavnim crtama orиšem biti svrhu RADIJA u opće, a važnost istoga posebice za planinarstvo, koji je zvan, da nam i u toj grani jednog od najlepših športova pruži ne samo

uveličanje užitka nego da nam pruži i za sada još ne predvidivih koristonosnih izgleda, koji će biti od zamašnog značenja po razvitak planinarstva.

Već sama riječ RADIQ odaje nam, da postoji neka veza sa Radioteknikom, — sa prenašanjem vijesti pomoću električnih valova, sa — bezžičnom telegrafijom i telefonijom. O tim pojmovima znade šira javnost općenito samo toliko, koliko nas naši dnevni i novine o tom obavješćuju, a to je kako i sami znate razmjer, jer su strane novine pune vijesti o napredku radiotelefonije i o važnosti iste po opće dobro. Ja sam čvrsto uvjeren, da će i u nas Radio telefonija u brzo dosegnuti zamašan razvoj i da će radiotelefonski aparati biti jednako omiljeni i tako na daleko i široko upotrebljivani, kako je danas primjerice fotografski aparat, dvokolica i slično, ako to budu mjerodavni faktori znali premicati i ne budu li oteščavali razvitak.

Radiotelefonija je tako reći preobrazila cijeli saobraćaj na svijetu. Zamislimo li u prošlosti i na način izmjene misli te na sve moguće metode doglašivanja i signaliziranja i pustimo ih da redom produ naše duševno kritično razglasbanje, to vidimo, da je i najdavnije doba imalo i tražilo načina, kako bi se sa daleki i teško dokučivilih mesta, u nuždi i nevolji, u pogibelji, koja im je prijeila mogli ipak na kakav način staviti u vezu sa drugim ljudima ili im barem označiti nalazište i tako svrativši na se pozornost ipak mogli računati sa mogućnosti da budu nađeni i spašeni. Ovamo spada u prvom redu od davnih vremena poznato loženje velike vatre, kasnije signaliziranje raznim semaforima i t. d. I time bi bili dospjeli sada tek do onoga dijela, koji nas posebice zanima i o kojem Vam želim govoriti, a to je o važnosti radiotelefonije za planinarstvo.

Da budem što razgovjetniji i u opisu što jednostavniji to hoću u kratko u glavnim crtama reći o čemu se tu zapravo radi. To je telefonija bez žica. Dok smo dosada mogli biti u telefonskoj vezi samo onda, kada je nas vod žicama spajao, to možemo sada biti u izravnoj telefonskoj vezi bez tih žica. Što više mi nismo samo vezani na jedno mjesto, od kuda ćemo moći dobiti, odnosno čuti telefon, već ga možemo nositi sobom i posvuda, gdje nas je samo volja, slušati i dobivati vijesti i to ne samo sa jedne, već sa svake radio-tefonske stanice, koja leži u opsegu vala, do kojeg siže i naš aparat. No to daleko nije još sve. Mi možemo ne samo primati vijesti i slušati, već možemo vijesti i davati, druge nazvati

I s njima govoriti. I tu leži zamašitost vrijednosti radiotelefonije za planinarstvo. Zamislite samo kolika blagodat leži u tomu, koliko li će života biti spašeno, koje bi kakova mu dragو nesreća ili nevrijeme zateklo u planini, a ni od kuda na daleko i široko pomoći. No i osim ove za nas najvažnije strane planinarstva, naime pomoći u teškim časovima, koje znade ponajbolje procijeniti onaj, kojemu se slično desilo, imade i drugih dodirnih točaka ovog neprocjenjivog iznašašća sa planinarstvom, a amo spada u prvom redu doznavanje točnih meteorologičnih izvješća, koja će opet satičnih meteorologičnih izvještaja, koji će opet sa neugodnih iznenadenja.

Prodimo dalje u nizu upotrebe i zaustavimo se kod njezine zabavne strane i prenesite se samnom u duhu na planinu, kuda smo prispjeli iza višesatnog veranja, svi smo umorni, ne čutimo ni gladi ni žede od umora, ne možemo zaspati — najednoć čujemo glazbu i to onu istu glazbu, koju čuje i naš drug u gradu sjedeć u smokingu u zagušljivoj koncertnoj dvorani. A zamislite k tomu vi čujete samnom još prije nego on, jer kako Vam je poznato, valovi se zvuka šire polaganije nego oni svjeta i elektriciteta. Naravno da je to differenca od tisućnih djelova sekunde, ali znanstveno ispravna. Nadalje će se moći doznati i sve važne zmode, koje se dešavaju u mjestu dok se mi po planinama veremo. Iznenadi li nas kišno vrijeme od nekoliko dana u planinarskoj kući nema brige, nema dosade, nema zlovolje, nema psovanja — sjednemo uz peć i slušamo glazbu, predavanje, najnovije vijesti, a ako je poželjno možemo i zaplesati uz zvukove glazbe po volji.

Naprave i aparati, koji nam služe u tu svrhu, dijele se u prvom redu u takove za primanje, a u drugu ruku za davanje. Ovi potonji još nijesu za opću i slobodnu uporabu svakomu dozvoljeni, dočim su aparati za primanje zakonski dozvoljeni

uz prijavu državnoj vlasti, koja vodi i treba da vodi ne samo evidenciju, već bi trebalo da ju i promiće podižuć što više stanica za davanje u našoj domovini te nebi bili paraziti tudihi stanica, koje badava čujemo, a našu, koju ne čujemo — plaćamo. O sastavnim dijelovima koji su potrebni uz aparat kao antena, kod najjednostavnijih, kojima se možemo vrlo dobro koristiti kod udaljenosti do 30 klm. sa t. zv. Kristall-detektorom, a za veće udaljenosti uz potpuniji aparat još i baterija te katodne cijevi, koje nam mogu služiti i za transoceanske postaje — nije ovdje ni mesta ni vremena da govorim, a odvelo bi nas predaleko na znanstvenu stazu od ove, a već spominjanje električnih jedinica kao OHM, Amper, Volt izazvalo bi kod mnogih tako neugodnih časova sjećanja iz mlađih dana, da mu ne bi htio biti uzročnikom pokvarena humora. Samo pak teoretsko tumačenje bez prikazivanja i nema koristi te bi preporučio svakomu, koji se za tu stvar zanima, da najprije sluša radio-telefon, a onda da se uputi u tehničke detalje i priznati će mi svaki od Vas, da sam ga zainteresovao za stvar nedogledne važnosti, koja je zvana, da poglavito u našem tako nam milom planinarstvu zauzme vrlo važnu zadaću koliko u korist pojedinaca toliko na razvitak planinarstva uopće.

Dne 12. II. 1925. održao je g. Dr. F. Jurčić drugo svoje predavanje o »hygijeni u planinarstvu«. Kako je ovo predavanje vrlo poučno za planinare, to ćemo ga u slijedećem broju priopćiti u cijelosti.

ISPRAVI.

Na strani 1. mjesto Mons Adrias ima biti »Mons Adrius«. Na str. 12. mjesto god. 1874. g o d. 1844.; na str. 12. mjesto 404 m ima biti 1442 m; na str. 12. stavak drugi 4. tačke redak drugi ozdola mjesto Jelenc ima biti Jelenac.

Planinari! širite svoje glasilo ,Hrvatski Planinar'

SADRŽAJ: Dr. Dr. Miroslav Hirtz: Dr. Radivoj Simonović. — Dr. I. Krajač Dinara. (Svršetak). — V. Cvetišić: Dvadeset i pet godišnjica planinarstva u Bugarskoj (1899.—1924.). — Naše slike. (Str. 32.) — Društvene vijesti. (Str. 32.).

Izdaje »Hrvatsko Planinarsko Društvo« u nakladi »Nakladne zadruge Hrv. Planinara« u Zagrebu.
Odgovorni urednik: prof. dr. Josip Poljak.

Tisk: Nadbiskupske tiskare u Zagrebu.